

ARCHAEOLOGIA BELGICA

93

Dr. med. Paul JANSSENS

Het Gallo-Romeins grafveldje
van Grobbendonk

Overdruk uit : *Noordgouw* VI, 1966, 53-71

BRUSSEL
1966

ARCHAEOLOGIA BELGICA

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de

Nationale Dienst voor Opgroeven

Jubelpark 1

Brussel 4

Dr. Paul JANSSENS

Her Gallo-Romeins grafveldje HET GALLO-ROMEINS GRAFVELDJE VAN GROBBENDONK

1. part de Campagnone

Bruxelles 4

Overdruk van: Neupress 1966, 33-71

BRUSSEL

1966

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen,
Jubelpark 1,
Brussel 4

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Études et rapports édités par le
Service national des Fouilles,
1, parc du Cinquantenaire,
Bruxelles 4

ARCHAEOLOGIA BELGICA

HET GALLO-ROMEINS GRAFVELDJE
VAN GROBBENDONK

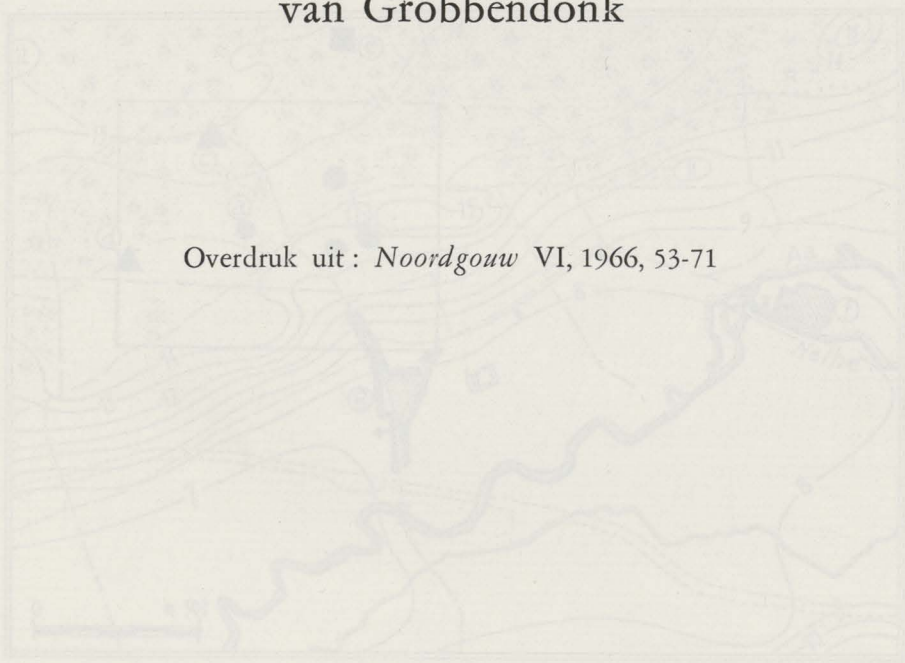
93

INLEIDING

Goropius Becanus verhaalt in zijn werk¹ dat er op het grondgebied van Grobbendonk vele Romeinse munten gevonden zijn. Ook andere schrijvers uit de 16de eeuw en later² hebben er melding gemaakt, doch geen enkel stuk schijnt bewaard gebleven, zodat P. J. Van den Broeck in zijn uitgebreide studie over Grobbendonk slechts een Romeinse occupatie-darke veronderstellen. In 1908 vond L. S. ... een Romeinse

Dr. med. Paul JANSSENS

Het Gallo-Romeins grafveldje van Grobbendonk

Overdruk uit : *Noordgouw* VI, 1966, 53-71

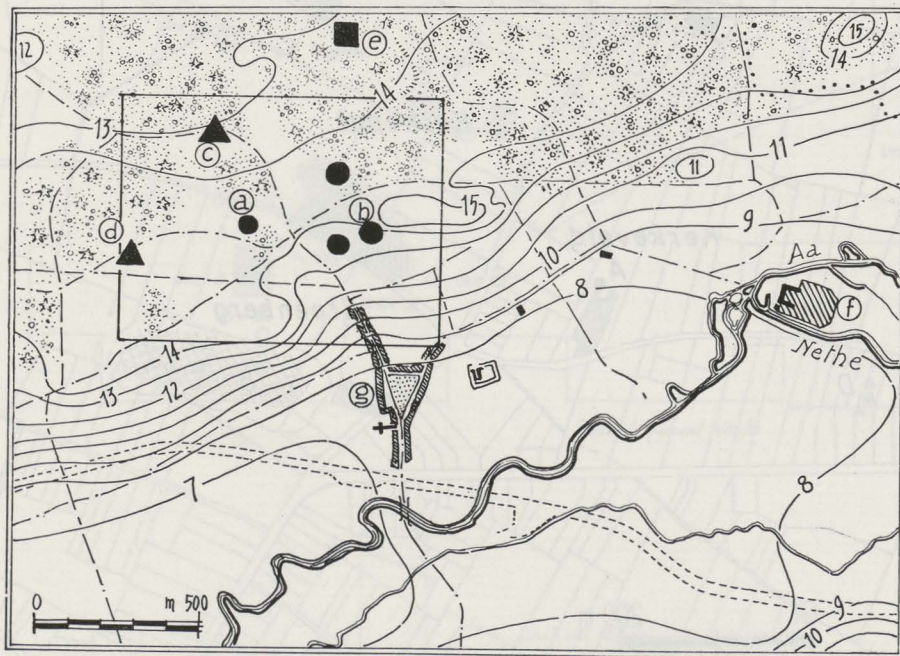
BRUSSEL
1966

*1) A. J. Topografische kaart van Grobbendonk (naar J. Mertens);
2) Romeins grafveld; 3) Romeinse bezetting; 4) Romeinse bezetting; 5) Romeinse bezetting; 6) Romeinse bezetting; 7) Romeinse bezetting; 8) Romeinse bezetting.*

HET GALLO-ROMEINS GRAFVELDJE VAN GROBBENDONK

INLEIDING

Goropius Becanus verhaalt in zijn werk ¹ dat er op het grondgebied van Grobbendonk vele Romeinse munten gevonden zijn. Ook andere schrijvers uit de 16de eeuw en later vermelden Romeinse vondsten, doch geen enkel stuk schijnt bewaard gebleven, zodat P.J. Goetschalckx ² in zijn uitgebreide studie over Grobbendonk slechts een Romeinse occupatie durfde veronderstellen. In 1908 vond L. Stroobant ³ op de plaats 'Steenberg' resten van een Romeinse

Afb. 1. Topografische kaart met aanduiding van de verschillende vindplaatsen (naar J. Mertens):
a) Romeins grafveld; b) Romeinse bewoningsporen; c) Vroeg-christelijk kerkje van Ouwen; d) Mero-
vingisch grafveld; e) urnenveld; f) kasteel; g) dorpskom.

bewoning en veronderstelde dat er hier een landelijke villa gestaan had. In 1956 werd toevallig een Gallo-Romeins graf ontdekt op de houtzagerij Dingenen in de Floris Primsstraat. Het grafmobilaire omvatte 23 stuks en werd beschreven door J. Mertens ⁴, die het dateerde rond het einde van de 2e, begin 3e eeuw. In de onmiddellijke nabijheid van het graf werden geen andere vondsten gedaan (afb. 1).

Na het beëindigen van de opgraving van het Merovingisch grafveld in dezelfde straat door de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grotonderzoek ⁵, werd door de Heer J. Van Dyck, Gemeentesecretaris van Grobbendonk, gevraagd een proefsleuf te graven op het braakliggend terrein naast de houtzagerij Dingenen (afb. 2). Het resultaat was positief, zodat hetzelfde jaar, 1962, met de daadwerkelijke steun van de Nationale Dienst voor Opgravingen overgegaan werd tot een verder onderzoek. Dit geschiedde op het eigendom van de familie Bierinckx-Renders, kadastraal gelegen onder de sectie A, perceel 426/a en gedeel-

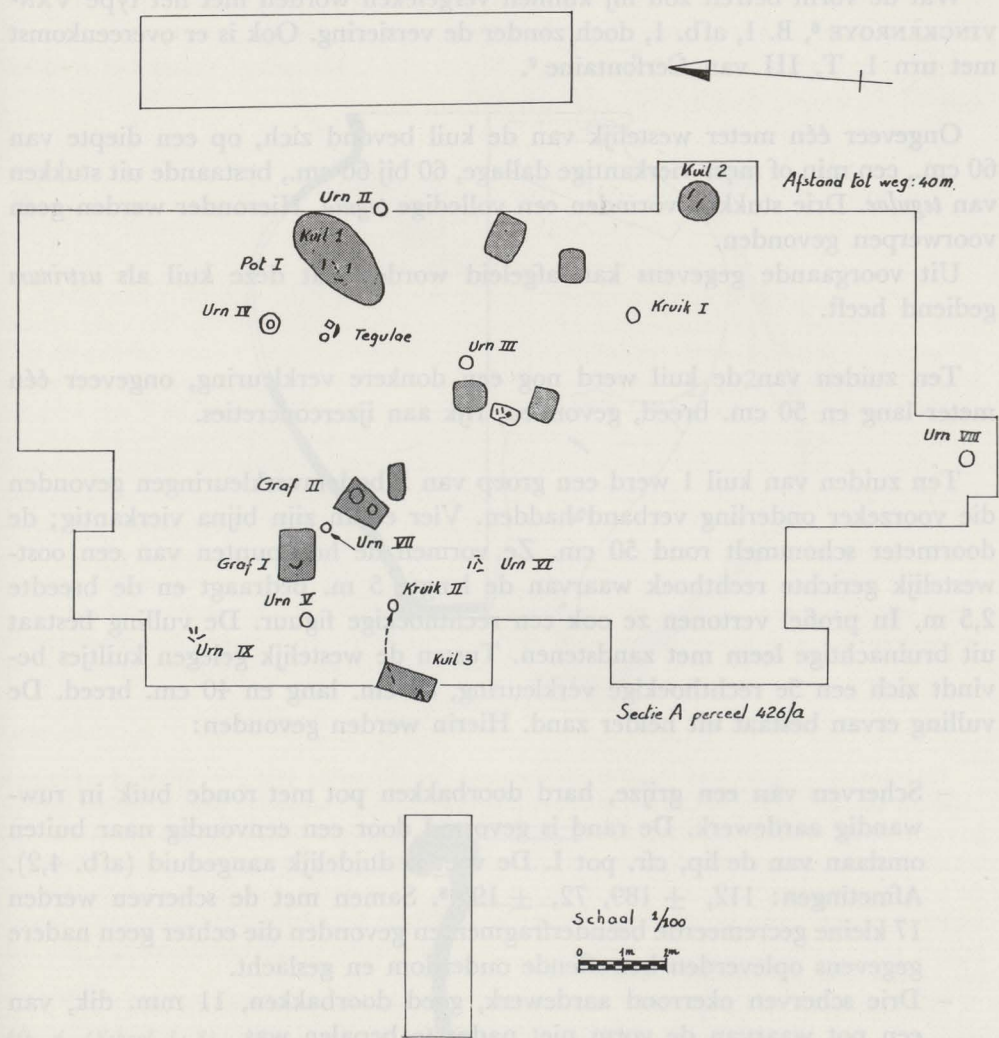

Afb. 2. Kadasterplan van het noordelijk deel van Grobbendonk: A) Romeins graf; perceel 426/a, sectie A grenst aan de westzijde van de plaats A; B) Romeinse bewoningsporen; C) Vroeg-christelijk kerkje van Ouwen; D) Merovingisch grafveld.

telijk op dit van de houtzagerij, alwaar de sleuven geen vondsten aan het licht brachten. Wij danken hier dan ook de families Bierinckx en Dingenen voor hun onbaatzuchtige toelating tot onderzoek, alsook Dr. H. Roosens voor zijn daadwerkelijke steun en de heren H. De Greef en R. Thibau voor hun tekeningen van de vondsten.

VONDSTEN

Naast een aantal stukken aardewerk die in een ondiep kuiltje in de aarde werden bijgezet, werden drie goed afgelijnde grafkuilen gevonden. Alle bijzettingen zijn crematiegraven op één na. Er werden tevens nog enkele secundaire

Afb. 3. Plattegrond van de opgraving

bodemsporen en kuilen gevonden in verband met deze begraafplaats (afb. 3).
KUIL 1 MET POT I.

Eivormige kuil, 250 cm. lang en met als grootste breedte 150 cm. Het breedste gedeelte ligt noord-oostelijk, de punt zuid-westelijk. Diepte: 100 cm. De kuil is voor een groot deel gevuld met houtskool en zelfs grote stukken onvolledig vercoold hout. Hiertussen bevinden zich een weinig, verspreid liggende, crematieresten die geen andere bepaling van ouderdom of geslacht toelaten, verder een aantal nagels; tenslotte bovenrandfragmenten van een ruwwandige pot in rode klei met zwarte kern, die mede verbrand werd. De hals is slank en van de buik gescheiden door een ondiep groefje. De lip is niet verdikt en lichtjes naar buiten gebogen. (Afb. 4,1)

Wat de vorm betreft zou hij kunnen vergeleken worden met het type VANVINCKENROYE ⁶, B. 1, afb. 1, doch zonder de versiering. Ook is er overeenkomst met urn 1, T. III van Cerfontaine ⁷.

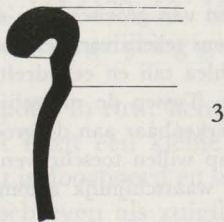
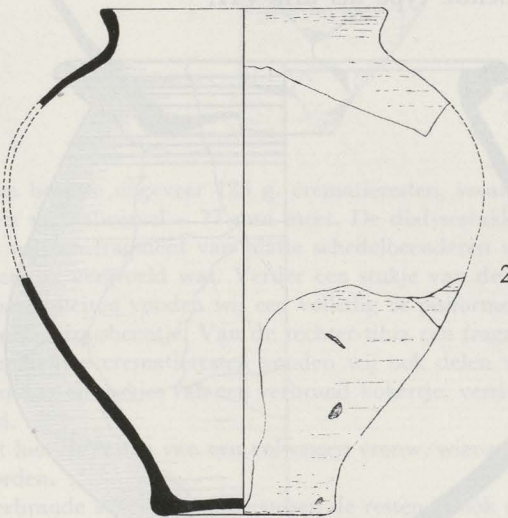
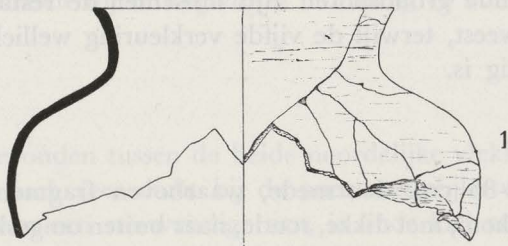
Ongeveer één meter westelijk van de kuil bevond zich, op een diepte van 60 cm., een min of meer vierkantige dallage, 60 bij 60 cm., bestaande uit stukken van *tegulae*. Drie stukken vormden een volledige *tegula*. Hieronder werden geen voorwerpen gevonden.

Uit voorgaande gegevens kan afgeleid worden dat deze kuil als *ustrinum* gediend heeft.

Ten zuiden van de kuil werd nog een donkere verkleuring, ongeveer één meter lang en 50 cm. breed, gevonden, rijk aan ijzerconcreties.

Ten zuiden van kuil 1 werd een groep van 5 bodemverkleuringen gevonden die voorzeker onderling verband hadden. Vier ervan zijn bijna vierkantig; de doormeter schommelt rond 50 cm. Ze vormen de hoekpunten van een oost-westelijk gerichte rechthoek waarvan de lengte 5 m. bedraagt en de breedte 2,5 m. In profiel vertonen ze ook een rechthoekige figuur. De vulling bestaat uit bruinachtige leem met zandstenen. Tussen de westelijk gelegen kuiltjes bevindt zich een 5e rechthoekige verkleuring, 80 cm. lang en 40 cm. breed. De vulling ervan bestaat uit helder zand. Hierin werden gevonden:

- Scherven van een grijze, hard doorbakken pot met ronde buik in ruwwandig aardewerk. De rand is gevormd door een eenvoudig naar buiten omslaan van de lip, cfr. pot I. De voet is duidelijk aangeduid (afb. 4,2). Afmetingen: 112, ± 189, 72, ± 195 ⁸. Samen met de scherven werden 17 kleine gecremeerde beenderfragmenten gevonden die echter geen nadere gegevens opleverden betreffende ouderdom en geslacht.
- Drie scherven okerrood aardewerk, goed doorbakken, 11 mm. dik, van een pot waarvan de vorm niet nader te bepalen was.

Afb. 4. (Schaal 1: 3)

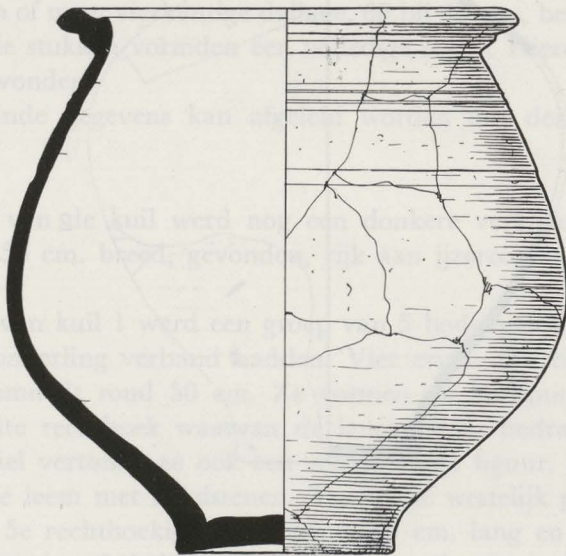
De eerstvernoemde grondsporen zijn misschien de restanten van een soort grafmonument geweest, terwijl de vijfde verkleuring wellicht van een gestoord brandgraf afkomstig is.

KUIL 2

Ronde kuil, 80-85 cm. doorsnede, waarboven fragmenten van een grote, ruwwandige grijze kom, met dikke, ronde, naar buiten omgeslagen rand (afb. 4,3). Te vergelijken met VAN DE WEERD: afb. 53, type 21°.

URN II

Grote urne in lichtbruin, ruwwandig aardewerk. Afmetingen: 181, 220, 86, 215. De rand is hartvormig. Op de schouder lopen drie groeven (afb. 5). Te vergelijken met VAN DE WEERD, afb. 52, nr. 17°. Datering: vanaf het midden van de 2e eeuw. Zelfde type als urn VII.

Afb. 5. (Schaal 1:3)

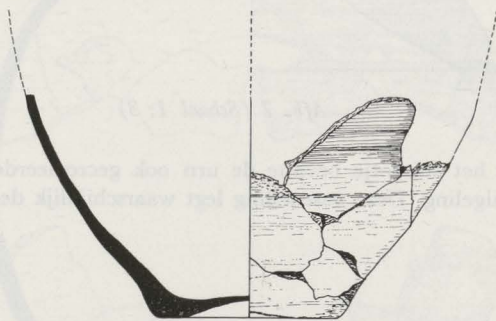
BEENDEREN - Deze urne bevatte gecremeerde beenderresten met een totaal gewicht van ongeveer 680 g. en waaronder het grootste fragment 70 mm. lang was. Aan de delen van de gewrichtskoppen werden geen resten van groeischijven meer gevonden. Aan de platte schedelbeenderen vertonen de naden nergens tekens van vergroeiing. Wij herkennen verder delen van de wervels, een deel van een trochlea tali en een deeltje van de onderkaak met de alveolen begrepen tussen beide hoektanden. Tussen de menselijke beenderresten vinden wij ook verbrande delen van een jong dier, herkenbaar aan de groeischijven. Hieronder bevindt zich ook een patella, die wij aan een schaap willen toeschrijven.

De menselijke resten zijn zeer waarschijnlijk afkomstig van een vrouw. Deze was 25-30 jaar oud.

Naast deze urn vonden wij een *tegula*, 22 cm. lang, 16 cm. breed en met een 4 cm. hoge rand.

URN III

Deze urn werd gevonden tussen de beide noordelijke vlekken van het mogelijk grafmonument, doch zeer dicht bij de noordwestelijke verkleuring. Het is het bodemgedeelte van een ruwwandige urn, in rode klei met grijze kern. Op de buik een horizontale borstelversiering (afb. 6).

Afb. 6 (Schaal 1: 3)

BEENDEREN – De urn bevatte ongeveer 125 g. crematieresten, waarvan het grootste fragment – een deel van een sacraalwervel – 77 mm meet. De diafysestukken zijn weinig stevig. Van de schedel vonden wij een fragment van platte schedelbeenderen waarvan de sutuur ter hoogte van de tabula interna vergroeid was. Verder een stukje van de onderkaak met resten van alveolen. Van de extremiteiten vonden wij een volledig os pisiforme en een fragment van een zeer fijn gebouwd metacarpusbeentje. Van de rechter-tibia een fragment met het foramen nutricium. Buiten de menselijke crematieresten vonden wij ook delen van een niet nader te identificeren onvolwassen dier en stukjes van een verbrand kokertje, versierd met dwarse streepjes en ringvormige rand.

Voorzeker betreft het hier de resten van een volwassen vrouw, wier maximale leeftijd echter niet kan vastgesteld worden.

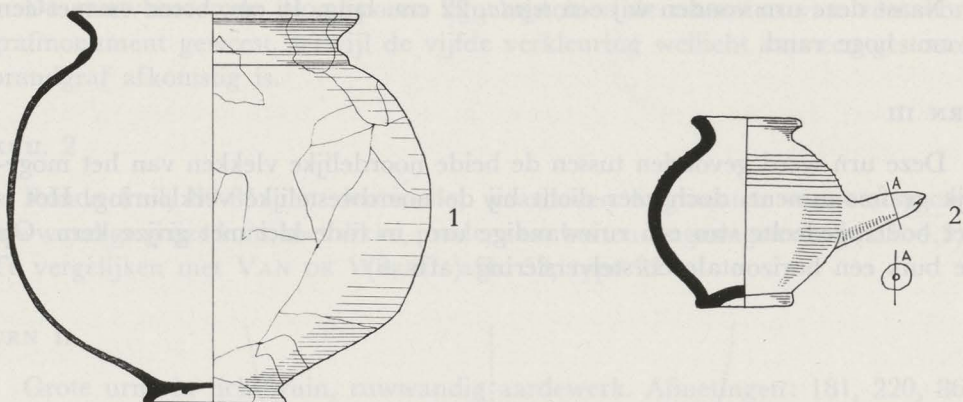
Er werden stukjes verbrande steen gevonden tussen de resten alsook stukjes verbrand been, afkomstig van een andere crematie en die voorzeker hierin gekomen zijn door het opscheppen van de brandstapelresten uit het ustrinum.

URN IV

Dunwandige, gegladde, zwarte urn, met bolvormig gewelfde buik en scherp afgelijnde standvoet. Afmetingen: 115, 170, 57, 150 (afb. 7,1).

Voor deze urn kon geen zuivere vergelijking gevonden worden.

In de urn werd een klein tuitpotje in ruw, lichtgrijs aardewerk aangetroffen. Afmetingen: 43, 76, 39, 73. Het bezit een kleine standvoet, de schouder versierd met ondiepe groeven. De tuit is doorboord en weinig regelmatig gemouleerd. Deze tuitpotjes werden reeds beschreven als zuigflessen (afb. 7,2).

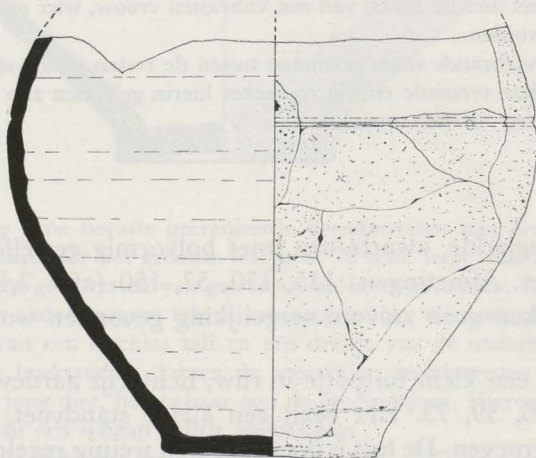
Afb. 7 (Schaal 1: 3)

BEENDEREN - Naast het tuitpotje bevatte de urn ook gecremeerde beenderresten die afkomstig zijn van een zuigeling. Deze vaststelling legt waarschijnlijk de aanwezigheid van het tuitpotje uit.

URN V

Bodemgedeelte van een urn in wit, ruwwandig aardewerk met ronde welving. De voet is smal en weinig geaccentueerd. Op de buik één enkele ondiepe groef. Afmetingen: ?, 208, 85, ? (afb. 8).

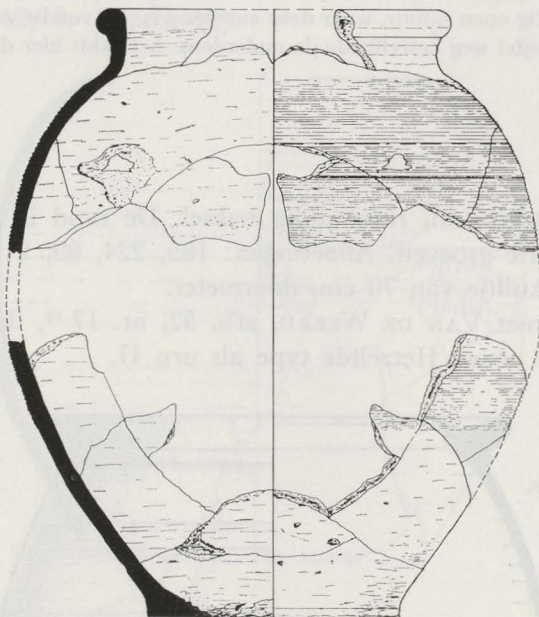
BEENDEREN - Deze urn bevatte 110 g. zeer kleine, gecremeerde beenderresten, waarvan het grootste stuk amper 45 mm. mat. We vonden hiertussen een deel van een trochlea humeri met een rest van een groeschijf. Een stuk plat schedelbeen was opmerkelijk dun. Het betreft hier de resten van een kind, ten hoogste een tiental jaren oud. Verder een deel van een maxilla met kleine tandwortelresten, afkomstig van een dier (hond?).

Afb. 8 (Schaal 1: 3)

URN VI

Scherven van een urn met tonvormig gewelfde buik, grijs van kleur en met bruine kern. De lip wordt gevormd door een rondvormig verdikte rand. De buik is versierd met een horizontale kamversiering en de voet is licht geaccentueerd. Afmetingen: 139, ± 210, 99, ± 235 (afb. 9).

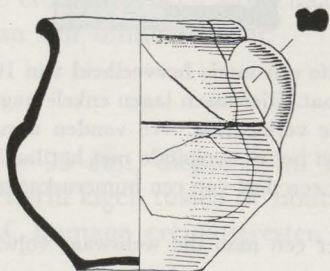
Afb. 9 (Schaal 1 : 3)

BEENDEREN - Tussen deze scherven vonden wij een dertigtal fragmenten van gecremeerde beenderen waarvan het grootste 51 mm. mat. Het zijn voornamelijk stukken van weinig stevige diafyzen en één enkel stukje van een dun, plat schedelbeen.

Waarschijnlijk geldt het hier de resten van een kind of van een zeer jong individu.

URN VII

Oorpotje in donkergrijs, ruw aardewerk. De schouder is ietwat geknikt en met één diepe groef versierd. Het oortje is door een overlans lopende groef

Afb. 10 (Schaal 1 : 3)

in twee verdeeld. Afmetingen: 82, 108, 50, 97 (afb. 10). Te vergelijken met VAN DE WEERD, afb. 53, nr. 23¹⁰, datering: in gebruik van de 1e eeuw af.

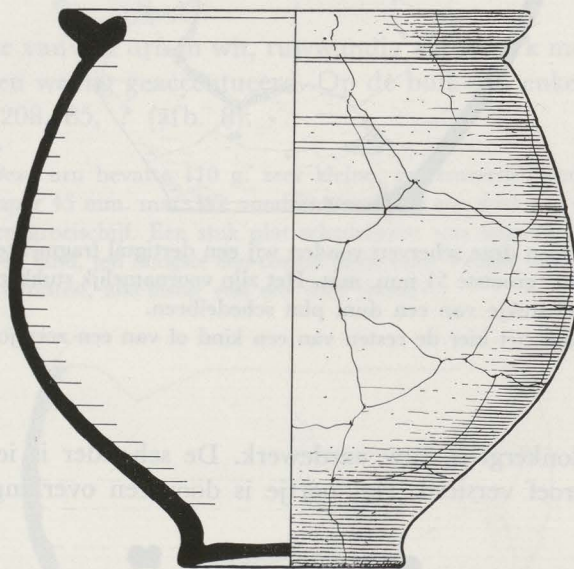
Ook is er zekere overeenkomst met GOSE 549¹¹, datering einde 2de en eerste helft 3e eeuw.

BEENDEREN – Dit potje bevatte in het totaal 30 g. zeer kleine, gecremeerde beenderfragmenten, waarvan het grootste stuk 39 mm. meet. Het zijn bijna uitsluitend platte schedel-fragmenten met volledig open sutuur, waar deze aanwezig is. De vondst van de linker-processus mastoïdes nam alle twijfel weg betreffende de ouderdom: het geldt hier de resten van een zeer jong kind.

URN VIII

Grote urn in lichtbruin, ruwwandig baksel. De rand is hartvormig en de schouder draagt drie groeven. Afmetingen: 185, 224, 89, 215 (afb. 11). Deze urn stond in een kuiltje van 70 cm. doormeter.

Te vergelijken met VAN DE WEERD, afb. 52, nr. 17¹², datering: vanaf het midden van de 2e eeuw. Hetzelfde type als urn II.

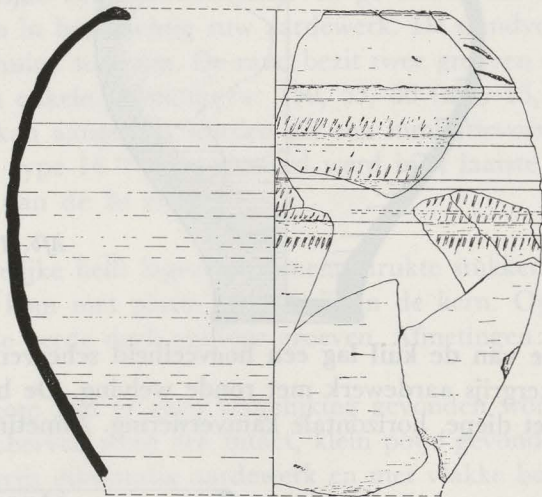
Afb. 11 (Schaal 1: 3)

BEENDEREN – De urn bevatte een totale hoeveelheid van 100 g. crematieresten, waaronder het grootste fragment 45 mm. mat. Hiertussen lagen enkele nagels. De crematie bereikte slechts het stadium van de blauwgrijze verkleuring. We vonden tamelijk veel dikke, platte schedelstukken, waaronder een deel van het os occipitale met het lambda dat nog niet vergroeid was. Verder een borstwervellichaam, een deel van een humeruskop zonder resten van een groeischild en plompe diafysestukken.

Waarschijnlijk geldt het hier een man die weliswaar volwassen, doch zeker geen 50 jaar oud werd.

URN IX

Omvat een aantal scherven, hoofdzakelijk van de buik van een grijze urn met bruine kern. Deze scherven zijn versierd met een aantal dwarse groeven. De banden tussen deze groeven dragen een versiering van schuine streepjes. Tussen de scherven werden enkele gecremeerde beenderresten aangetroffen die geen verdere inlichtingen kunnen verschaffen betreffende geslacht en ouderdom. Afmetingen: ?, 212, ?, ? (afb. 12).

Afb. 12 (Schaal 1 : 3)

KRUIK I

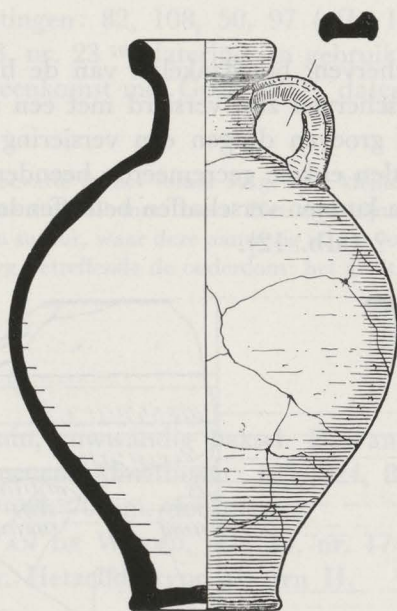
Scherven van een kruikje in lichtbruin aardewerk met duidelijke standring. Het bezit een peervormig profiel. De lip is effen en ringvormig en dadelijk boven het handvat aangezet. De hals is kort en min of meer trechtervormig. Afmetingen: 57, 152, 60, 220 (afb. 13).

Te vergelijken met MERTENS, afb. 3, 17¹³ en met GOSE, type 377¹⁴. Datering: 3e kwart van de 2e eeuw.

Slechts in drie gevallen zou er van een grafkuil kunnen gesproken worden: met zekerheid kunnen twee crematiegraven aangehaald worden en in één geval bestaat de mogelijkheid van een inhumatiegraf.

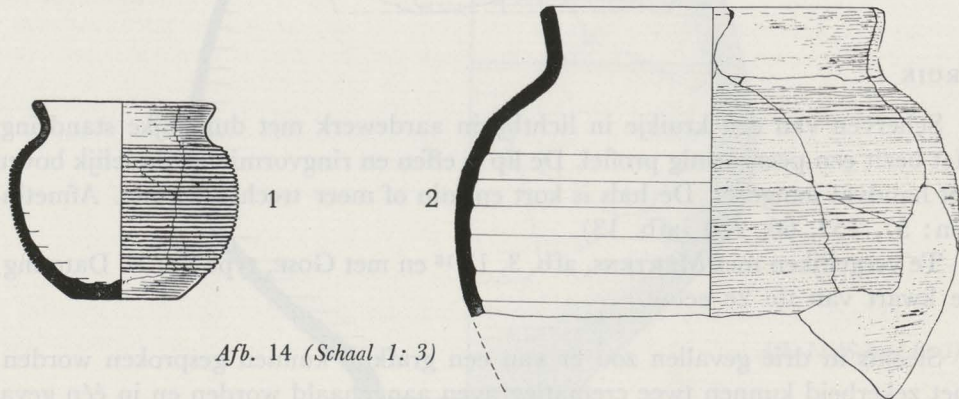
GRAF I

Rechthoekige kuil, 130 × 95 cm., diepte 1 m. De inhoud is zeer donker verkleurd door houtskool. Hierin lagen tussen de houtskoolfragmenten, verspreid op de bodem van het graf, humane crematieresten en de scherven van twee verbrande potten.

Afb. 13 (Schaal 1: 3)

Aan de westzijde van de kuil lag een hoeveelheid scherven bijeen van een klein potje in donkergrijs aardewerk met ronde welving. De bodem is vlak en de buik versierd met diepe, horizontale kamversiering. Afmetingen: 72, 90, 42, 75 (afb. 14,1).

Afb. 14 (Schaal 1: 3)

Aan de oostzijde lagen de bovenrandfragmenten aan een grijze pot met gewelfde buik, versierd met horizontale, weinig diepe kamversiering. De hals is ietwat naar buiten gebogen. Afmetingen: 136, 200, ?, ? (afb. 14,2).

BEENDEREN - Dit graf bevatte slechts een twaalfstal stukjes gecremeerd been, waarvan het grootste fragment slechts 36 mm. mat. Het was een stuk van een dunne diafyse, waarschijnlijk afkomstig van een radius.

Deze luttel crematieresten laten geen nadere bepaling toe; alleen laten zij vermoeden dat het hier om de resten van een kind zou kunnen gaan.

GRAF II

Trapeziumvormige kuil, 90 cm. lang, de grootste basis noordwaarts 80 cm., de kleinste zuidwaarts 50 cm. Over de ganse kuil lag een dikke laag houtskool, waartussen verspreide crematieresten en de scherven van twee kommen. In één ervan zat een volledig klein potje. Onder de houtskool tekende het zand zich bruinrood af doordat het de inwerking van de hitte had ondergaan.

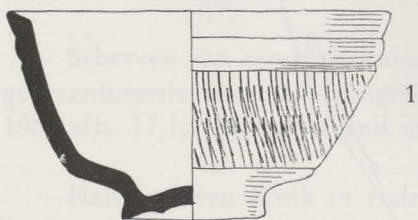
In de zuidelijke helft werden scherven gevonden die na reconstructie een kom opleverden in bruinachtig ruw aardewerk. De standvoet is klein, de wand versierd met schuine streepjes. De rand bezit twee groeven die evenwijdig lopen en de basis één enkele. Afmetingen: 150, 55, 80 (afb. 15,1).

Deze vorm kan aangezien worden als een inmitatievorm van de terra-sigil-latakom, Gose, type 14¹⁵ die gedateerd werd in 't laatste kwart van de 2e en de eerste helft van de 3e eeuw.

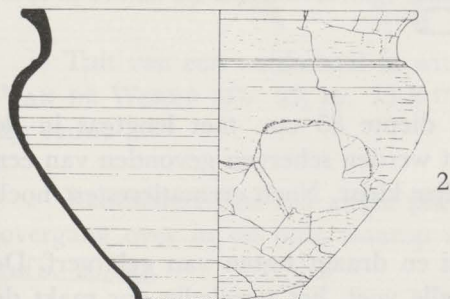
In de noordelijke helft lagen de samengedrukte stukken van een grote, verbrande bruine kom met platte rand, grijs in de kern. Op de schouder lopen twee horizontale brede doch ondiepe groeven. Afmetingen: 312, 327, ?, ? (afb. 15,2).

Voor deze kom kon er geen vergelijking gevonden worden (15^a).

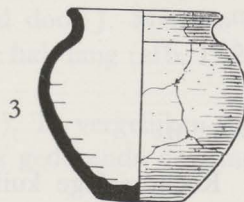
Tussen de scherven werd een intact, klein potje gevonden met een gewelfde buik, in ruw, grijs dikwandig aardewerk en met vlakke bodem. Het onderging ook de inwerking van het vuur. Afmetingen: 60, 81, 35, 73 (afb. 15,3).

(Schaal 1: 3)

(Schaal 1: 6)

(Schaal 1: 3)

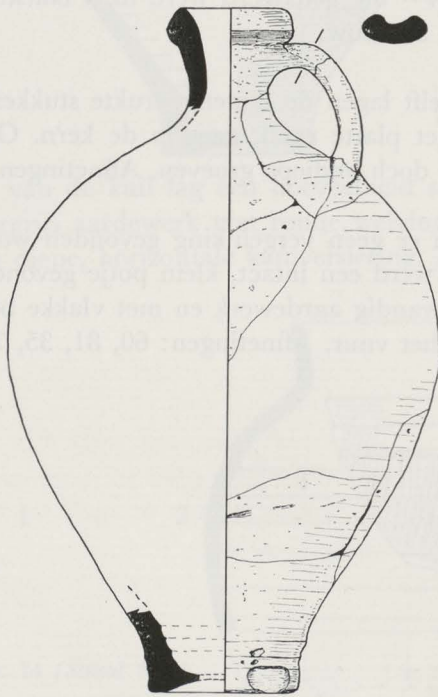
Afb. 15

Te vergelijken met het potje uit Cerfontaine, afb. T. VIII, 1¹⁶. Deze vorm onderging weinig veranderingen in de vier eerste eeuwen.

BEENDEREN – De crematieresten waren sterk gemengd met het houtskool en over het ganze graf verspreid. Ongeveer 225 g. konden onderzocht worden. Het grootste fragment mat 33 mm. De beenderfragmenten van de diafysen zijn licht van bouw. Een gevonden onderkaakcondylus was fijn. Wij vonden een volledige molaar met drie wortels. Verder het corpus van de epistropheus met de vergroeide dens en delen van drie corpora van halswervels, zeer licht van bouw en zonder sporen van arthrose. Aan een humeruskop werden geen resten van een groeischijf gevonden, doch wel een klein centraal deeltje hiervan bij een tweede humeruskop. Delen van platte schedelbeenderen zijn schaars, doch de weergevonden stukjes zijn zeer dun.

Voorzeker geldt het hier de resten van een vrouw van ongeveer 20 jaar oud.

Ten zuidoosten van dit graf werd een rechthoekig lichtbruin grondspoor gevonden van 70 × 30 cm. Hierin werden geen voorwerpen aangetroffen.

Afb. 16 (Schaal 1:3)

KUIL III

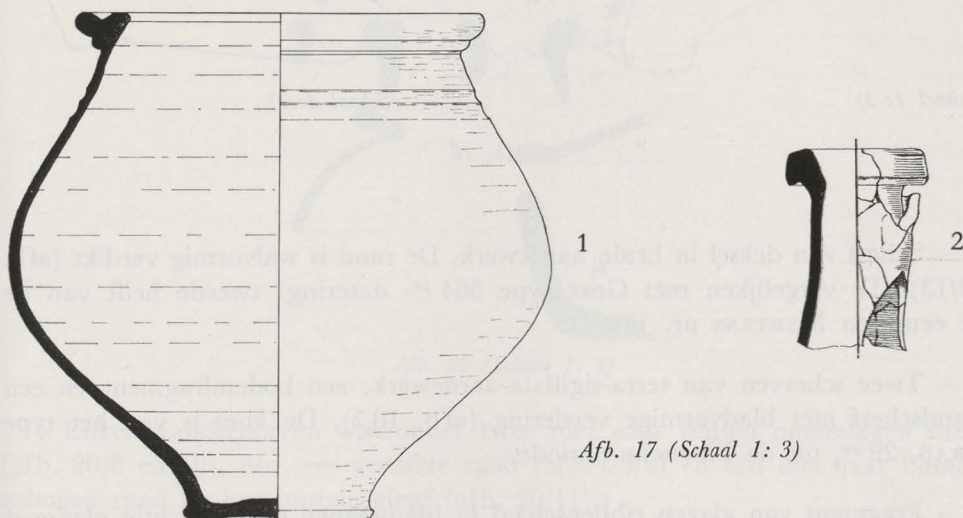
Rechthoekige kuil van 130 × 50 cm., diepte 85 cm. met lengteas in de noordzuidelijke richting. Aan de noordkant werden scherven gevonden van een kruikje. De vulling van de kuil had een grijze kleur. Noch crematieresten, noch houtskool werden erin gevonden.

De kruik is gemaakt in okerachtige klei en draagt resten van gele verf. De buik bezit een peervormig profiel met smalle voet, het tweeledig oor raakt de lip niet. Afmetingen: 41, 170, 60, 266 (afb. 16).

Te vergelijken met VAN DE WEERD, afb. 51, type 6¹⁷, datering: einde 2e eeuw en eerste helft van de 3e, en met GOSE type 384¹⁸, eerste helft van de 3e eeuw.

Er werden noch kistspoor, noch nagels opgemerkt. Het is mogelijk dat het hier een inhumatiegraf van een kind betreft.

LOSSE VONDSTEN IN DE BOVENSTE LAGEN

Afb. 17 (Schaal 1: 3)

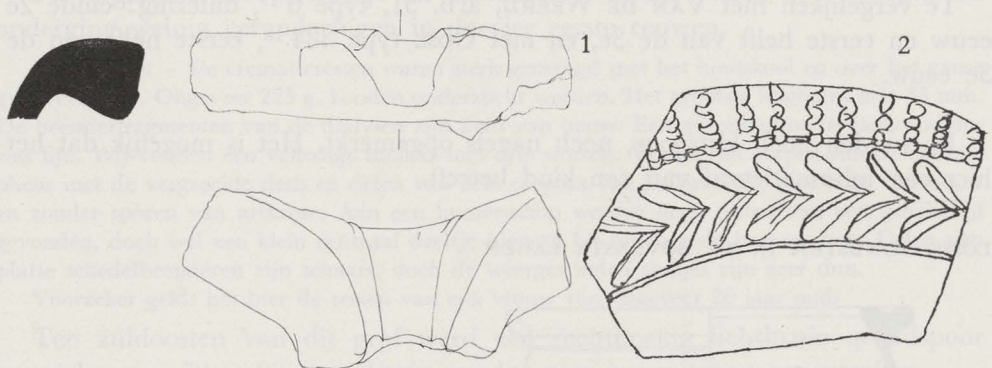
- Scherven van een roodbruine kookpot met dekselgleuf, grijze kern en goed geaccentueerde voet. Afmetingen na diagrafische reconstructie: 160, 223, 75, 195 (afb. 17,1). Te vergelijken met VAN DE WEERD afb. 52, nr. 17¹⁷.

- Hals van een kruik in rode klei: het oortje ontbreekt. De rand van de kruik is identiek dezelfde als degene die beschreven werd door J. Mertens¹⁹, afb. 3, 17: de lip is bandvormig. Nochtans is in dit geval de hals lang (afb. 17,2).

- Tuit van een wrijfschaal in wit aardewerk (afb. 18,1). Te vergelijken met VAN DE WEERD afb. 52, nr. 13 B¹⁷. Datering: in gebruik gedurende de ganse 2e eeuw.

- Randscherf van een grijze pot met lichtbruine kern. De lip gaat zonder overgang over in de buik waarop ze met een scherpe knik omgeslagen werd (afb. 20/12).

- Scherf van ruwwandig, grijs bord met bruine kern (afb. 20/14).

(Schaal 1: 3)

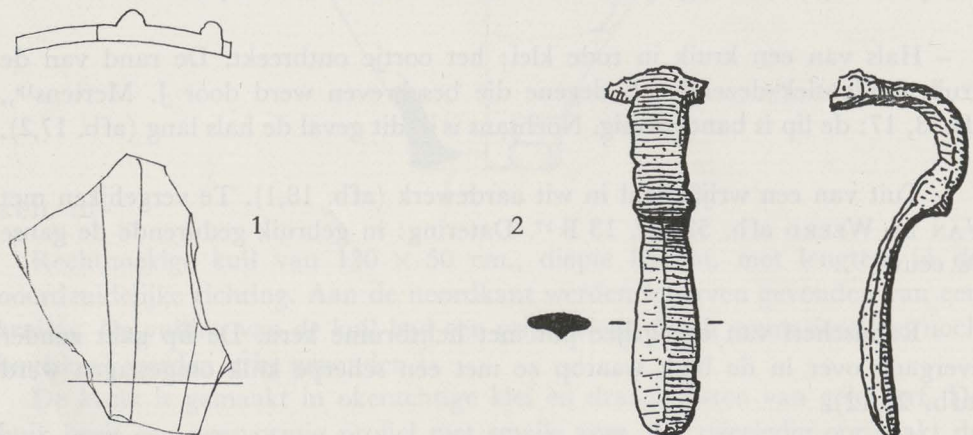
(Schaal 1: 1)

Afb. 18

– Scherf van deksel in bruin aardewerk. De rand is walvormig verdikt (afb. 20/13). Te vergelijken met GOSE type 564¹⁸- datering: tweede helft van de 3e eeuw en MERTENS nr. 15¹⁹.

– Twee scherven van terra-sigillata-aardewerk: een bodemfragment en een wandscherf met bladvormige versiering (afb. 18,2). De kom is van het type DRAG. 29²⁰, uit de Flavische periode.

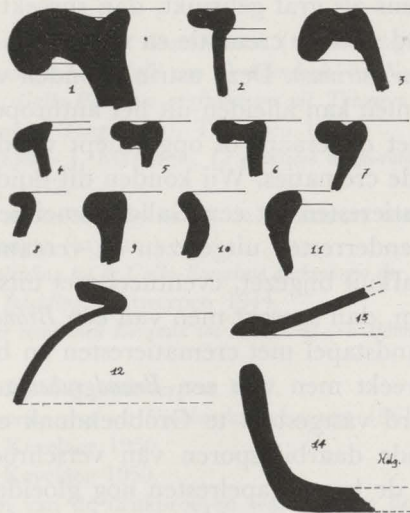
– Fragment van glazen ribbenschaal in blauwgroen ondoorzichtig glas met zware verticale ribben belegd (afb. 19,1). Te vergelijken met ISINGS type 3²¹, aldaar gedateerd uit de 1e eeuw.

Afb. 19

- Deel van bronzen knikfibula, 48 mm. lang (afb. 19,2). Te vergelijken met VAN DE WEERD, afb. 67, type 8²², datering: Vóór-Flavische tijd.

- Een aantal randscherven met hartvormig profiel (afb. 20/1-7).

Afb. 20 (Schaal 1:3)

- Enkele randscherven waaronder twee met naar buiten omgeslagen rand (afb. 20/8 en 10), één met verdikte rand (afb. 20/9) en één met naar binnen gebogen rand en horizontale gleuf (afb. 20/11).

BESLUIT

J. Mertens dateerde de toevallig gevonden tumulus van Grobbendonk rond het einde van de 2e, misschien zelfs het begin van de 3e eeuw. Tevens voorzag hij de mogelijkheid van het bestaan van andere tumuli of van een grafveld en dit in verband met de mogelijke belangrijke nederzetting op de Steenberg²³. Deze profetie werd gedeeltelijk bewaarheid, want er werden slechts enkele graven gevonden, die eerder arm aan bijgiften waren en gelegen op een zeer beperkte oppervlakte. Weliswaar werden op deze plaats reeds in vroegere jaren enkele kruikjes ontdekt bij de bewerking van de grond en is het mogelijk dat op de akker naast de weg eventueel nog enkele vondsten gedaan kunnen worden. Nochtans contrasteren de ontdekte graven sterk met de relatieve rijkdom van het toevallig gevonden graf op de gronden van de houtzagerij.

Al levert het gevonden aardewerk niet zoveel elementen op als de afzonderlijke tumulus, dan zijn ze toch voldoende om deze graven rond hetzelfde tijdstip te dateren.

Betreffende het ritueel willen we nog volgende opmerkingen maken: het gelden alle crematiegraven op misschien één na (kuil III met kruikje). Vanvinckenroye²⁴ onderscheidt verschillende wijzen van begraving: vooreerst maakt hij een onderscheid naargelang van de kuilen waarover het lichaam verbrand werd. Werd de kuil tevens als graf gebruikt, dan spreekt men van een *bustum*. Diende de kuil uitsluitend voor de crematie en werden de resten elders begraven, dan spreekt men van een *ustrinum*. Deze ustrina konden verschillende malen gebruikt worden, hetgeen men kan afleiden uit het anthropologisch onderzoek van de beenderresten die niet opgeraapt of opgeschept werden en die zich stilaan mengden na verschillende crematies. Wij konden dit duidelijk vaststellen bij het onderzoek van de crematieresten uit een Gallo-Romeinse begraafplaats te Tongeren²⁴. Werden de beenderresten uitgelezen en verzameld in een zakje of in een urn en zo in een grafkuil bijgezet, eventueel met uitstrooiing van de brandstapelresten op de bodem, dan spreekt men van een *Brandschuttungsgrab*. Werden de restanten van de brandstapel met crematieresten en bijgaven rechtstreeks in de kuil gestort, dan spreekt men van een *Brandgrubengrab*. Alleen deze laatste vorm van bijzetting werd vastgesteld te Grobbendonk en wel bij de graven I en II. Graf II vertoonde daarbij sporen van verschroeiing van de wanden, hetgeen er op wijst dat de brandstapelresten nog gloeiden op het ogenblik dat zij in de kuil gestort werden. Dat het hier geen *bustum* betreft bewijst de kleine rechthoekige vorm van de kuil. Kuil I bevatte slechts zeer weinig crematieresten en enkele verbrande scherven van een pot, maar daartegenover veel houtskool en zelfs onvolledig verbrand hout. Deze kuil heeft voorzeker als *ustrinum* gediend.

In slechts negen gevallen konden wij met relatieve zekerheid geslacht en leeftijd van de bijzetting vaststellen. Nochtans kunnen er niet veel meer bijzettingen geweest zijn. Toch valt het hier op dat slechts in één geval met relatieve zekerheid de resten van een man gevonden werden en dat de acht overblijvende crematies van 3 vrouwen en 5 kinderen zouden afkomstig zijn. Deze 'afwezigheid' van mannen stelden wij ook vast bij het Gallo-Romeinse grafveld van Thuin²⁶. Het doet ons even denken aan de mogelijkheid van de eventuele rol van de mannelijke Gallo-Romeinen in het leger met mogelijke begraving op speciale 'soldatengrafvelden' zoals ten andere kon vastgesteld worden te Oudenburg (mondelinge mededeling Prof. J. Mertens), al betrof het hier dan inhumatiegraven. Het is een aspect van een verder te onderzoeken mogelijkheid.

DR. PAUL JANSSENS

CLICHÉS:
Helinium:afb. 1, 2.

BIBLIOGRAFIE

- 1 J. GOROPHIUS BECANUS, *Origines Antverpianae*, Antwerpen 1569.
- 2 P.J. GOETSCHALCKX, *Geschiedenis van Grobbendonck*, deel 1, Hoogstraten 1897.
- 3 L. STROOBANT, *Découverte d'une villa romaine à Grobbendonck*, in *Bull. de l'Académie Royale d'Archéologie*, 1909, 67-74.
- 4 J. MERTENS, *Gallo-Romeins graf uit Grobbendonck* (= *Archeologia Belgica* 53), Leuven 1961.
- 5 P. JANSSENS, *Het Merovingisch grafveld van Grobbendonck*, in *Noordgouw*, 4, 1964, 49-96.
- 6 W. VANVINCKENROYE, *Gallo-Romeinse grafvondsten uit Tongeren* (= *Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum Tongeren* 6), Tongeren 1963.
- 7 J. BREUER - H. ROOSENS - J. MERTENS, *Le cimetière belgo-romain de Cerfontaine/Namur* (= *Archaeologia Belgica* 6), 1952.
- 8 De afmetingen slaan achtereenvolgens op de doormeter van de opening, van de buik, van de voet en de hoogte (in mm.).
- 9 H. VAN DE WEERD, *Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden*, Antwerpen 1944.
- 10 H. VAN DE WEERD, *Inleiding*, Antwerpen 1944.
- 11 E. GOSE, *Gefäßtypen der römischen Keramik im Rheinland* (= *Bonner Jahrbuch*, Beiheft 1), Kevelaer 1950.
- 12 H. VAN DE WEERD, *Inleiding*, Antwerpen 1944.
- 13 J. MERTENS, *Gallo-Romeins graf uit Grobbendonck*, Leuven 1961.
- 14 E. GOSE, *Gefäßtypen*, Kevelaer 1950.
- 15 E. GOSE, *Gefäßtypen*, Kevelaer 1950.
- 15a Tijdens het verbeteren van de drukproeven was juist op de 'Steenberg' een Gallo-Romeinse pottenbakkersoven ontdekt. In de stookplaats werd eenzelfde kom gevonden. Deze mag dus als typisch voor Grobbendonck beschouwd worden.
- 16 J. BREUER - H. ROOSENS - J. MERTENS, *Le cimetière belgo-romain de Cerfontaine*, Namen 1952.
- 17 H. VAN DE WEERD, *Inleiding*, Antwerpen 1944.
- 18 E. GOSE, *Gefäßtypen*, Kevelaer 1950.
- 19 J. MERTENS, *Gallo-Romeins graf uit Grobbendonck*, Leuven 1961.
- 20 H. DRAGENDORFF, *Terra sigillata*, in *Bonner Jahrbuch*, 96, 1895, 18 vlg.
- 21 C. ISINGS, *Roman Glass* (= *Archaeologia Traiectina* 2), Groningen 1957.
- 22 H. VAN DE WEERD, *Inleiding*, Antwerpen 1944.
- 23 J. MERTENS, *Gallo-Romeins graf uit Grobbendonck*, Leuven 1961.
- 24 W. VANVINCKENROYE, *Gallo-Romeinse grafvondsten uit Tongeren*, Tongeren 1963.
- 25 J. MERTENS, *Gallo-Romeins graf uit Grobbendonck*, Leuven 1961.
- 26 G. FAIDER-FEYTMANS, *La Nécropole Gallo-Romaine de Thuin*, Mariemont, 1965.

RESUME

A proximité de l'endroit (fig. 2, A) où fut découverte en 1956 une riche tombe gallo-romaine (voir *ARCHAEOLOGIA BELGICA* 53), les fouilles de 1962 mirent au jour plusieurs autres sépultures de la même époque (plan, fig. 3). Ces dépôts funéraires appartenaient à deux types différents :

le premier représenté par l'urne cinéraire, contenant des ossements calcinés ;

l'autre présentant la forme d'une fosse tantôt arrondie, tantôt rectangulaire, renfermant du charbon de bois mélangé aux restes calcinés et à quelques tessons de poterie ayant subi l'action du feu.

Relevons, pour la première série, les cas suivants :

— Urne II (le chiffre romain renvoie au numéro correspondant du plan) (fig. 5) contenant les restes d'une personne de 25 à 30 ans, apparemment une femme ; il s'y trouvait aussi quelques ossements d'animaux, entre-autres une rotule qui peut être attribuée à un mouton.

— Urne III (fig. 6) ; il en subsistait seulement la partie inférieure, contenant les restes d'une femme adulte, quelques éléments d'un jeune animal, les fragments ornés d'un petit étui en os, des pierrailles brûlées et des particules d'une deuxième incinération humaine, ramassées sans doute sur *l'ustrinum* et mélangées accidentellement aux autres restes.

— Urne IV (fig. 7, 1) contenant un autre petit vase à bec (fig. 7, 2) et les ossements d'un nourrisson.

— Urne V (fig. 8) ; il n'en restait que la partie inférieure contenant les cendres d'un enfant de moins de 10 ans et quelques dents de chien (?).

— Urne VI (fig. 9) ; quelques ossements d'un enfant ou d'une très jeune personne se trouvaient mélangés aux tessons de cette urne.

— Urne VII (fig. 10) ; vase ansé contenant quelques petits os d'un très jeune enfant.

— Urne VIII (fig. 11) contenant les cendres d'un homme adulte, en dessous de 50 ans, et quelques clous.

— Urne IX (fig. 12) ; parmi les tessons se trouvaient quelques ossements humains indéterminables.

Quant à l'autre catégorie de tombes, il convient de signaler :

— Fosse oblongue (= kuil 1 sur le plan) contenant beaucoup de charbon de bois, quelques ossements humains indéterminables, des clous et des fragments brûlés d'une urne (fig. 4,1).

— Fosse rectangulaire (= graf 1) remplie de sable noirci et de charbon de bois, parmi lequel se trouvaient quelques ossements d'un enfant, ainsi que des tessons brûlés d'un petit pot (fig. 14, 1) et d'une urne (fig. 14,2).

— Fosse rectangulaire (= graf 2) dont le sable du fond avait été rougi par la chaleur d'une épaisse couche de braises ; mélangés à celles-ci se trouvaient les ossements

d'une femme d'une vingtaine d'années, ainsi que les tessons brûlés d'une première écuelle (fig. 15, 1) et d'une autre, plus grande, dans laquelle avait été placé un petit pot intact (fig. 15, 2 & 3) ayant subi également l'action du feu.

En plus de ces dépôts funéraires bien réguliers on rencontra encore d'autres fosses contenant soit uniquement quelques tessons de poterie (représentés fig. 4, 3, fig. 13, fig. 16), soit quelques ossements calcinés et des tessons (fig. 4, 2). Il semble bien que certaines tombes avaient été bouleversées. Ainsi pourrait-on comprendre dans les couches supérieures du terrain la présence de pas mal de tessons de poterie (fig. 17, fig. 18, fig. 20), d'un fragment d'un verre côtelé (fig. 19,1) et d'une fibule en bronze (fig. 19, 2). En outre quelques cruches intactes, gardées par des privés, auraient été trouvées antérieurement dans les excavations pratiquées aux abords des parcelles fouillées.

Signalons enfin quatre fosses à peu près carrées (voir plan, fig. 3, au sud du „kuil" 1) remplies de limon mélangé à des pierres de sable, disposées en un rectangle de 5 m. sur 2,5. Il pourrait bien s'agir de traces de substructions d'un petit édifice funéraire.